

FELEMÁS ÜZLETEMBER

Most azt mondom el: hogyan lett a görbe postás fiából olyan mis-más üzletember.

Postás Jani már a születésében szerencsés lett görbe, hajbókoló apjával, aki mivel a leveleket hordta, mély betekintést nyert a falu életébe. Minden ritka, tanulságos emberi eseménynek véletlen tanúja lett és így rátapinthatott alázatos szemével az élet fővonalára. Az pedig maga az élnivaló lehetőség, a vagyon után való ügyes futás! — szűrődött le kopasz kis fejében. Ott volt, amikor Mati a halászbérlő szutykos bőrköpenyben, cigányábrázattal megtelepedett a Duna-foknál, látta akkorjában a Matac Józsa elvörösödött arcát, amikor kocsmarendélyt kapott, ott volt mikor az Ajándék zsidó nekivágott a téglagyárnak, ami a kendergyárat is megszülte. A Gilányi hentes egy árva birkával kezdte, azt is a gazdák adták neki kölcsön. Egyszer éppen akkor lépett be az üzletébe szalámirendelő levéllel, amikor a főjegyzőné nagyságának mérte a húst. „Nem kell fizetni ezért, kezit csókolom!” — vigyorgott hízkelve — „megszolgáltá az már a főjegyző úr ügyis.” Tudta ő már akkor, hogy mi az a szolgálat? A püspöki uradalomból éjjelente mind elhordatta a segédeivel a döglődő marhákat. Azt mérte és dolgozta föl a népnek, de hiába jelentették azt föl bűdöshús méréséért a község házában. Kezében tartotta az a község házi szegényurakat, akik mind tartoztak neki. Mert a törvénynek is mindig akad kibúvója. Van is neki akkora háza a piacon, mint egy grófi palota, nem beszélve a százhusz hold szigeti földről meg a szalámigyárról. Pedig milyen hunyászokdó, kis koszparádé emberek voltak ezek azelőtt, most meg mire vitte Isten a dolgukat. Lebegényben minden ökörlöttük forgott, megnőtt a pocakjukon a háj, tokájukon a góg. Az előző világ emberei csendőrei nem bírtak velük, mert megvették azok pénzen a Krisztust is. Szóval mindenki meggazdagodott még idáig, aki üzletelt — állapította meg a görbe postás és ez lelki piszkafája lett neki.

Mindig az üzleteléssel volt tele, szemmel tartotta a falusi burzsujokat, számontartotta a sikereiket és irigykedve beszélt ott-hon róluk a feleségének.

Igy eshetett meg, hogy amikor fiát, az aprócska Janit fattyúkorában megkérdezték: „no mi leszel Jani?!“ akkor azt felelte komoran: „kupec!“ Ez igen tetszett az apjának, pedig Jani úgy alakra egészen az anyja fiának nőtt fel. Nagy, búsaféje volt neki, álmos, dióbarna, nem-kupec szemekkel, suti orra, pocókként kiálló alsóajka, amibe, ha gondolkozott, beleszívta a felsőt. Ilyenkor bevörösözte a ravaszág vérrozdája a szemét, de aztán megint.

elpuhult, szétmállott megfoghatatlan, kúsza lelki gyönyörűségekbe ázódva. Éppen mint az anyjáié, aki mindenütt talált valamilyen botor vigamat. Nem egyszer énekre fakadt vén létére az utcán is. A fia ugyanavval a himbáló, módos járással járt, amit a kapkodó munka sem tud megrontani annál, aki komótnak érzi a világot. Kövérsége is tetszett az apjának — mi már tudjuk az okát — szeretett ráverni fia libahajas hátára, amin mindig lomposan állt a mellény, éppen mint tuskó derekán a suttyogó bársony nadrág. Jani okosságával messze kienrekedett társai közül, sőt el is szakadt tőlük az Ingusz malmos göndör fiával létesítvén barátságot. Ez még jobban büszkítette az apját. Nem sejtette, hogy ez a barátság mennyire megbolygatja majd a fiát.

Ezzel a nyugtalanvérű zsidógyerekkel később csak nyaranta találkozhatott, mert az ő tanítatását a postás nagysága nem javasolta, pedig de szeretett volna ő is gimnáziumba járni. Dehát akkor még nagyon messze volt a város a falutól. Így hát végtére is Jani tojásszedőnek ment a Kardosékhoz, apja ügyes tuszkolására. Piacról-piacra járt a tojáskereskedéshez idomítván magát. Behemót kövérré nőtt, bőrnadrágba járt, domborodó pocakja alatt bőrzaeskót lötyögtetett és keskeny, yaskos vállát előrehajtván majd mindig benne tartotta kezét. Kéjjel csörgette a krajcárokat.

A háború kitörése után csak kétszer találkozott Ingusz Jenővel, egyszer levelet kapott tőle, máskor meg amikor deportálásra vitték. Jenő hiába menekült el Pestről, a falubán is megtalálta a hatóság.

— Vidd el könyvemet — suttogetta fátyolozott hangon búcsúzásnál — és olvass, tanulj, neked adom az egész könyvtáram... mert szörnyű az ember, még állatok vagyunk!

Kardosékat is eldeportálták még abban a hónapban és a vállalkozást egy Kone János nevű egyén vette át. De Kone úr se sokat profitálhatott a tojásszedésből a határszélünkre ért háború miatt, mely elszakgatott csaknem minden kötelet, amit az emberek eladdig összekötöttek.

És a háború hozta az újat, ami Jani furesa életének, gondolatainak, érzelmeinek, kettősségét olyan komikusan kiformálta. A háború az újabb időkben a szegények bofát erjeszti s minél fojtottabb valahol a kamra, annál sercegőbb a forrás. Mert mi lett volna Janiból, ha nem jön ez a furesa emberi újságokkal, reménykedésekkel, lázakkal teli idő?... bizony zsugori, bukszabelű, pénzgögs tojáske-reskedővé silányult vlna.

De így nem! Unott-szokott, számítgató világból már negyvenöt tele kimozdította. Elképedt, semmiérvé lett a világ hirtelen, egyik napról a másikra. A háború nevetett a megszokott értékeken és az ember számára jobban áttekinthető lett a saját életének talmi volta. Jani ugyanis megszökött a sasos behívó elől. De Lebegényben alaposan kivette a részét az ütközetekből, két hétig állt ott a csata. Alig pár hétre, hogy az oroszok előrébbnyomultak Pécs irányában. Jani feleségül vette Vacak Marcsát, a Fok-utcai cipész lányát, akinek három éven keresztül félvállról udvarolt. Általában az lett a falusi helyzet, hogy az emberek összebújtak mint a csibék, megin-

dult valami, aminek nem tudták mi lesz a vége. Jani is a szerelemben látta az egyedüli mentséget, az összehúzódkodásban, ki se mozdult azon a télen. Olvasott és Maresa bogárszemében gyönyörködött, kövér testének minden elszabadult malacos hevületével. Az apja, akiből még mindig nem fogyott a biztató ötlet, kétségbeesetten vette észre, hogy fia ellustul, feléli a pénzt, oktalanul cifrítja az asszonyát, megmérgezik a könyvek, pedig sohasem látott mértékben indult meg a cserekereskedelem, özönlött a nép a kiéhezett Pestről és lehetett keresni, akinek volt esze. Minden kis kupec újjáéledt, néhányuk hónapokon belül már autón járt, mások lovakkal kereskedtek meg borral, s az okos embernek egyre kedvesebb lett a zavaros.

Jani pedig csak annyit mondott az apjának:

— Nem mék, minek menjek, van még miből.

Talán egy ingre kaptak volna a renyheségben, ha március elején nem érkezik meg Jenő. Este jött, már oltani akarták a lámpát. Nagyt dobant be a fölpallózott szobába, mint aki sürgős újsággal jön. Vetette sáros bőrköpenyét, nem várta a helykinálást, aztán megölelte a zsákderekú Janit a vetett ágy szélén, sőt még a pöre ingre vetkezett Maresát is megszorongatta, a dunyhában. Sietve beszélni kezdett, mint az olyan emberek, akik egy feltartóhatatlan, fontos ügy érdekében vannak, amit nem lehet hálasztani, amit ha kell, kényszeríteni is képesek. Beszéd közben otthonosan leföf járt a bírsalmaszagú szobában, majd kockás barna kabátját is levetvén, felgyűrte az inge újját vékony kezeszárára, s gyakran három szöröshátú finom újja közé ejtette az állát, mintha most eszelné ki az ötleteket, holott bizonyosan e'határozott céllal jött ide. Nyakán vörös sebhely futott göndör hajbóbitás tarkójáig, aminek Jani sejtette az eredetét. Megmagasodott homlokán is sárgult egy kisebb ék alakú folt, amit hüvelykujja bütykével egyszerűen megdörzsölt. Hosszú kamaszarca azonban ugyanaz az élénkséget lehellő volt most is, mint kölyökkorukban. Karimás szemöldökei ragyogó gyermekes szemei csücskébe kanyarodtak, orrán ugyanaz a mindig kész gúny, piros száján a mindig mást kifejező grimasz. A fekete, lógóvégű bajusz se tudott férfiasságot kölcsönözni ennek az arenak, mely az első meglepődöttség után rögtön meghódította a háziakat s szavai azonnal az ő világát kényszerítették. Maresa egy ingben szalonnáért szaladt a vendégnek, míg Jancsi jóleső zsidbadtságot érzett a mellében: a kölyökkor visszatértét.

Csak a gyermek hihette azt, amit Jenő mondott. Többek között ilyenféleképpen lelkendezett bizalmasan, mintha a régi Janihoz beszélt volna.

—... Tudod, teljesen átalakultam a táborban... egy káosz volt bennem, anarchia, tele ellentmondással... rémülettel gondolok vissza tévedéseimre... de most!... most következik csak a munka. Azért vagyok itt, hogy egy kicsit megforgassam a falvakat, szervező titkár vagyok a pártnál... Te olyan országot építünk itt, amilyen még nem volt. Emlékszel biztosan még az ábrándozásainkra, szinte hihetetlen, de most úrraélem magam bennük... Persze más formában, mint ahogy bizonyára te is mássá lettél... De megsüg-

hatom neked, nem sok jövőt jósolok itt a te kupeckodásodnak... A fene beléd, tisztára burzsujábrázatod van!... De azért én még menthetőnek tartalak!

Nevettek. Jani is, Marcsa is. Az öreg póstás is átjött a másik házból és anélkül, hogy üdvözölte volna a háttal ülő szalonnázó vendéget, a kemence sarkába telepedett hallgatódzni.

— Te, Jenő, azt mondd meg mire akarsz rávenni, mert látom, hogy pedzed a dolgot. Olyankor te hanggal tartod az embert.

— Mindössze csak azt akarom, ember legyen belőled. Most, barátom, nagyot változott a világ, minden tőlünk függ, érted? Mi csinálunk mindent... a párt!... Itt is megindul a harc falun. Szükségünk van itt is a szegénységhez húzó értelmes emberekre.

Jani erre beszívta a szájaszélét és kapargatta a haja választékát és nem tudta, mit mondjon. Másnap elrángatta a Jenő a Burgerékhez, ahol megalakult a párt lebegényi szervezete. Jani tudta nagyon, miről van szó és félt tőle, de nem volt képes az ámitó lelkes szavak ellen védekezni. Valahogy mégis az volt a nagyszerű, amit ő mondott és a könyvek nyomán érzéke lett a nagyszerűséghez.

Apja magából kikelten fogadta, mikor újságolta a nagy hírt. Minden felgyülemlett ellenvetés kifakadt belőle. Hegyesvégű görbebotja kánkántáncot járt, görcsös markában.

— Már megint ennek a hóbortosnak a feje után mész! Ez csak a bolondságon jártatja a fejét. Minél nagyobb, annál jobb neki. Van ebbe becsületes ész, aki hazajön és a házuktája felé se néz? A malmot is Buzássynéra hagyja, pedig visszavehetné most tőlük, visszadhatná nekik a kölcsönt, amiért uzsoraáron megvették a megszorult apjától. Ott voltam, amikor Buzássyné kinevette azt a szegény összeesett embert. Nincs a fiában semennyi sem a zsidó vérből. A feje se fájna, de megint a bolondságba kap bele.

Jani csendesen elgondolkozva pötytyentett bele az apja berzenkedésébe.

— Nem is volt a Jenő sohase olyan mint az apja, különben ki tudja? Az ember mindig fölfelé tör.

Am nemsokára tapasztalhatta, hogy Jenő csakugyan füttyűf a vagyonra, a meggazdagodásra. Jóval a földreform indulása után, úgy nyárfele jutott el megint Lebegénybe. Ugyanabban a barna elszutyoskodott kabátban, nadrágban járt mint a télen. Arcán azonban mintha örök álmoság fészkelte volna, többször fáradtan lehunyt pillákkal beszélt.

— Túl vagyok terhelve... káderhiány van — panaszkodta Janinak, mintha az értette volna. — No, hogy vagytok Janikán a püspöki földdel? „Boldog, aki biztosan arat, boldog, aki paraszt!”

— Tudod, tavasszal még én is azt hittem, hogy jó leszek parasztnak, igényeltem is hat holdat a te tanácsodra, de közben minden az öregemre maradt. Nincs énnekem már semmi kedvem a paraszti munkához. Bennem van már az az átkozott kupecszellem, ami nem hagy nyugodni.

Jenő bágyadtan mosolygott.

No, majd segítünk azon is! — és megveregette barátja vállát.

Az vasárnap Jenő újjazdaggyűlést hívott össze a pártban. A háziipari szövő helyisége, ahol a párt megtelepedett, tele lett feketeruhás, fehérínges parasztokkal. Nagy volt a mozgolódás közöttük, mert megtanulták már, hogy amit itt mondanak, az fontos és abból lesz valami. Ha még ilyen ábrándos, álmoszemű fiatalemberek is mondják, mint a malmos Jenő! Jani a fehér terítővel letakart asztal közelébe került s barátjának minden mozdulatát megfigyelhette. Még az útban is majd elbukott a fáradtságtól, de itt a tömeg láttára hirtelen felragyogtak a szemei. Összeaszott arca kitisztult és élénkséget kényszerített mozdulataiba. Jani csak sejtette, hogy mi mehetett végbe a barátjában. Egész valójában föl nem foghatta azt az érzést, melyben Jenő, a párt szervezőtitkára, életének egyedül lehetséges értelmére tapintott, amikor a tétován törekvő, ügyetlen akarásokkal teli szegénytömegnek irányító kézként odanyújtotta a szavát.

Sohse felejtik el ezt a beszédet Lebegényben, hábár nemsok foganatja lett. A szövetkezésről beszélt, amit még igazában nem hozott meg az idő. Az új állam intézményei a legkevesebb demokratikus gyakorlatot se fejlesztették ki és a régi szokásszerűségek, mivel az előző fendszerező hatalom eltűnt fölőlük, csak még jobban eltorzultak. Jenő szava hát sziklás talajra hullott, de még azokat is megolvasztotta, mert bensejét az a kézzelfoghatatlan formájú népszerűtet izzította, mely minden tárgyat magába olvaszt, mely a legnagyobb kék, mely meghódítja még a legprimitívebb lelket is, a családi közösség érzését hatványozván meg benne. Am Jenő utasításokat is adott és érzelmeit konkretizálta.

„Most miután a földmivesszövetkezet megalakult, birtokba kell venni a püspöki uradalom termelő eszközeit, gépeit, épületeit, nehogy elherdálódjanak. Azután pedig a falusi fogyasztók felé meg kell szervezni az iparcikkek forgalmát, valamint a mezőgazdasági termények forgalmát a városok felé. Természetesen ehhez olyan vezetőségre van szükség, mely érti a dolgát, vagy ha nem is érti, de beletanul a dologba.”

A parasztok már csak a párt utasításaként is belementek. Az üzletrészeket gabonában jegyezték, mert az infláció már bontogatta szárnyait, a pénz értéktelenedett. Jani akkor pirult bele és dörzsölgette az állát, amikor az igazgatóság megválasztására került a sor. Jenő, aki jelképesen benne volt a jelölőbizottságban, külön megvilágította az ő szerepét. Szakembernek mondotta, aki már a tojáskofaságban beletanult a mesterségbe és akinek tevékeny közreműködésével majd kitűnően elvezetik a szövetkezetet. Olyan jól tálalta az egészet, hogy Jani is megilletődött személye súlyától és ez a kinevezés nagyon hízelgett a hiúságának. Sőt homályosan maga is érzett olyant a szívében, ami kifele készíti a könnyeket, a társadalmi ember öbenne is felébredt.

Híszén mint később kiderült, ez lett a baj. Az egész alapítási ceremonia úgy ment végbe, hogy senki se tudta tisztán mire vállalkozik. Abban a nagy lázban voltak még, amikor a földosztás után minden olyan egyszerűnek, elérhetőnek tűnt. Pedig a bajok még csak ezután jöttek el.

Jenő meglegedetten, jóleső fáradsággal utazott el a vicinálison és vagy félévig feléje se nézett a falunak, mert hiszen igen nagy volt a megye. És Jani se volt egészen az mint aminek gondolták. Bár az eszme látszólag teljesen meghódította, mégis ingadozott belül, anélkül, hogy észrevette volna. Három hónapon keresztül káromkodta össze az uradalom szétlopkodott gépeit, amihez a tettesek kullancsként ragaszkodtak. Néhol a visszavétel csak közelharccal sikerült. Szövetkezeti boltnak a deportálásban elpusztult Schlézinger szatócs üzlethelyiségét igényelték ki és apró kis roskatag épület szűk udvarára vontatták be a nehezen szerzett jószágokat. A szövetkezeti bolt is kinyitott, már csak daczból is, mert mondanom se kell, hogy Jani a közgúny tárgyává lön Lebegényben. A falu tollasodni kezdő küpecsei, felesperedő feketézói gúnyosokat mosolyintottak a kitárt, rissz-rossz bádogajtó rése felé, ahonnan a kopasz, szuvas pultok üresen, elárvultan meredtek ki a templomtérre. Mindenképpen nevetséges vállalkozás volt az ott a templom faránál. Közvetlen a nyitott ajtótól az öreg postás görbült ki csibukolva, egy szalmaszéken üldögélve és szinehagyott, ehráncosodott arccal vizsgálta a templomteret a község fórumát. Fia ajánlatára felhagyott a postássággal, tekintve, hogy lábaiba amúgy is beleesett a reuma. Am a híreket friss erővel és lendülettel szállította. A templomtérre nézett ugyanis a község minden jelentős épülete. Ott sárgult, közvetlen a templom kapuja előtt a plébánia vaskos tömbje. A térbe torkolló Homok-utca sarkán a térbe bökött a Matac Józa hivalkodó, pirostetős-kocsmája. A plébánia másik oldalán a Gilányi húscsarnoka cifrázkodott, festett marha, birka és disznófejekkel. Odébb, ahol a tér négyszöge a templom oldalával párhuzamosodott, a Futura gabonabizománnyosának Szalai Jóskának volt kiinn a táblája. Mindjárt mellette a Fok-utca sarkán volt a posta, és ugyanabban az épületben a Hitelszövetkezet, meg a Gazda-kör. Az Öreg-utca sarkán a Gergicsék tejgyára árasztotta a savószagot, mely összekeveredett a templomtéri törpe ciprusok porlepte illatával. A templom előtt húzott el ugyanis a mohácsi kövesút, mely igen bővelkedvén porral, hatalmas szürke felhőkkel ostromolta az Isten házát egészen a palatetőig és a fényes aranykeresztig fölcsapdosva. Ezen a kövesúton lihegték el a Dunasziget felől a feketéző autók cipelvén a termékeny földű sziget minden terménykincsét a városok felé. Nepomuki János és Szent Rókus szobrai a templom két oldalán ajtatos szemekkel nézték a szekerek, autók vonulását és a tér fölötti szennyes füstöt, melyet Buzássyné malomkéménye okádott s amit az Öreg-utca felől a déli szél a tér fölé teregetett. Egyedüli friss foltot a háziipari szövő helyisége mutatott, melyet a párt szállt meg s ahonnan könnyultan lógott ki a vörös zászló.

A mezőgazdasági termények konjunkturájának időszakában voltunk akkor és az öreg postás megfigyelhette a falusi üzletemberek nyüzsgését. A kormányzat mással lévén elfoglalva, alig szabott korlátokat a falánk kereskedelemnek. A kupeczek üzleti helyiségei csak cégek voltak s falaik mögött a legbonyolultabb, leg-sokfélebb üzleteket kötötték a bőrkabátos városi kufárokkal. S

valóban joggal nevettek a párton is, Janin is, mert minden ujság-propaganda ellenére a pénzemberek hatalommá nötték ki magukat. A faluban új viszonyok, új hierarchia alakult ki s a nadrágszíjparcellákon küzdő szegényparasztok nemcsak hogy reményüket veszítették, de maguk is -az élet új törvényszerűsége szerint kezdtek élni, aki bírja, marja elvén. A párt csak néhány szónoklattal tudott belenyúlni a lebegényi élet folyamatába, ahol a régebben is meglévő, de satnya kapitalista csíra most szokatlan heveséggel csírázott ki s tarackja még a pártra is ráfonódott.

Az öreg postás egyre türelmetlenebbül, egyre kétségbeesettebben figyelmeztette fiát ezekre a jelenségekre.

— Hagyd itt Janim, nem megyünk evvel úgyse semmire. A Csirki sógorod megígérte, hogy bevesz maga mellé társnak. Az Ajándék pénzével dolgozott eddig, de magának is van már tőkéje és nem is kicsi. Csak nem szégyeníted magad evvel a párttal is?... Dugába dültök, az lesz a vége. Ládd a sógorod sincs pártba, oszt mégis megvan... Meg osztán, ki segít neked az igazgatóság közül? Magadra vagy hagyatva és hitelt se kapsz, ha belefeketedsz akkor se...

— Nem kapok, mert a Szalai meg a Gilányi klikk meg akar fojtani, kézbe tartják a hitelszövetkezetet — legyintett a gondokban kissé megcsappant fia.

Valóban ez volt a nehezebbik baj: a hitel. A gabona üzlet-részek olyan kicsi összeget tettek ki, hogy a bolt berendezésére is alig tellett belőle. A pénzintézetek azonban fűgét mutattak és Pesten is hiába járt. A pártban csak sopánkodtak a bajokon s dühösen egy Hamburger nevű urat emlegettek, aki szövetkezetpolitikájával megakadályozza az egészséges kibontakozást. Pénz azonban Pesten se sikeredett. Ellenben új versenytársnak Mati a halászbérlő és Szalai felélesztették a tönkrement Hangyát. Az ki is nyitott a Piac-téren a község házával szemben, mivel a templom-téri központban nem jutott már neki hely. Postás Jani kétségbeeselt levelet irt a malmos Jenőnek, de az csak nagysokára annyit válaszolt, hogy éves pártiskolán van, egyelőre nem tud a szövetkezetrel foglalkozni, de csak forduljon bizalommal a párthoz, ott támogatni fogják. Jani a megyei titkárig merészkedett, aki egy jóképű fiatalemberhez utasította, de az se tudott okszerű szép magyarázatoknál többet adni. Kezébe nyomta Erdei Ferenc szövetkezetről szóló tanulmányfüzetét, Nagy Imre „Agrárproblémák“ című könyvét és vállára veregetve arra kérte, hogy tanuljon, szorgalmasan tanuljon. Így hát kátyúba került a szövetkezet, amit a parasztok is cserben hagytak, de még az igazgatósági tagok is. Egyedül Krizsa János bácsi érdeklődött néha, egy veresarcú meggöm-bölyödött paraszt, aki a Holt-Duna másik felén nyitott kocsmát.

Jani elérkezett saját tönkretételének mélypontjára s tetejébe el kellett szivlelnie apja macerálását, a falu sustyorgó véleménynyilvánítását mely állhatatosan gúnyolta, csipkedte, nevette és undok szavak, fenyegetések bűzébe mártotta. Nem hiányzott abból a pap véleménye se, aki öregedő, misés anyján keresztül Istennel fenyegete. Apja, a postásnagyság és azon keresztül a fa-

iusi intelligencia sajnálkozását közölte, hogy így elkommunistásodott a fia. Lebegényben mindenkit számontartottak, de kiváltképpen a párttagokat. Az inflációnak az a korszaka volt az, amikor mindenki szabadon ócsárolhatta a haladást, a baloldaliakat, akiknek még az aszályos esztendőt is nyakába várták. S valóban Jani kommunistáskodott, mert komolyan vette azt, amit a jóképű pártfunkcionárius mondott. Olvasta és tanulmányozta a neki adott könyveket és elmélázva azokon, egyelőre nem adta oda magát a lebegényi élettörvényeknek. Züllött, mert míg mások cselkedtek, addig ő fel se vette egyre nagyobb nyomorúságukat és hányaveti képpel járkált, — mint gúnyolgatták — a „koldusszövetkezet“ vezérigazgatójaként. Am akkor ő is megdőbrent, mikor a reformföld munkálásába belefáradt, Marcsa felesége sírva támasztotta szerelmet követelő mellének megsoványodott kezét.

— Mit akarsz? Tönkre akarsz tenni? Nem elég, hogy ősszel, tavasszal magam munkáltam meg a földedet, hogy a nehézség csapjon bele ott ahol van; most meg megint evvel nyegtetsz? Mert nem unod meg, nem vagy kímélettel, mert csak a napot lopjátok a titkároddal? Más gazdagszik, épít, szépen járhatja a feleségét, te meg könyvekbe bolondultál bele. De ez így megy már egész a háború óta, elnézéd az iparkodásomat. Hogy pusztulnék el már, szép kis menyecske élet ez?...

Jani beszívta a felső szájaszélét és csodálkozva fektetett el fiatal felesége mellett. Arról ő már el is feledkezett, nem is sejtette, hogy vágyai is lehetnek, vagy új vágyakozásai fejlődhetnek. Marcsa iparoslány volt ugyan, de talán a kedvéért elparasztosodott és egy darabig zokszó nélkül vállalta a munkát, ám most belőle is kitörtek a lánykorában tervezett igények. Marcsa hogy is lehetett volna más Lebegényben, ahol gondosan megszerkesztett szűk kis törekvéseikhez aunyira ragaszkodnak az emberek.

És Jani igen méltányosnak találta ifjú felesége vágyakozásait és sietett is vigasztalni. Nem is tehetett volna másként, mert kódorgó szükségképpen lustálkodó élete kínzó ösztönéletet fejlesztett ki nála, ami mind ehhez az ördögös kis fekete ásszonykához volt kötve.

— No ne félj bogárkám — mondta neki komolykodó képpel másnap — igazad van, most már valóban fordítani kell magamon. No ne búsulj, lesz itt minden... csak egy kis tőkepénzem lenne! A vetőgépek, a szecsikázó bizony keveset hoznak a konyhára ..

— Kínált a Csirki sógorod... — vágott bele Marcsa. — Lejárt már az ideje a büszkeségnek.

Jani határozott céllal ment el hazulról, de csak azután érezte, hogy milyen nehéz dologra vállalkozott. Egyenesen felkereste Csirki sógorát, akit a piactéren talált, ahol új hatalmas téglaházat épített, fura mintásszájú padlásablakkal. Ott szemlélgette Csirki a köművéseket és bepuzolás alatt álló háza körül tologatta Csepel motorkerékpárját. Ez az apró, nyiszlett ember már birtokában volt mindama tudománynak és jellemtulajdonságnak, mely a falusi kisburzujt olyan sajátságosan megkülönbözteti városi társaitól. Kamásnit vagy bilgericsizmát viselt ugyan és por-

foltos esőköpenyt, lehetőleg a vállára vetve, de rövidgallérú paraszti ingére sohase került nyakkendő. Kalapját is hosszúkás városias horpasztással viselte, de formátlan koponyájának búbjára toltta egészen hátra, mert Lebegényben ez is egyik módja volt a hélykeség kifejezésének. Ugyanakkor száraz, sárgabőrű arcára többfajta kifejezést tudott erőltetni, amint ez vagy amaz a helyzet megkívánta. Általánosságban azonban egy különös puritán pózt vett föl és hozzá egy csendes szójárást, amibe épp olyan szerepet játszott a saját személye és munkája iránti tisztelet, mint a falusi gazdagok álszent rendes-ember öntudata. Lassú, tekintélyes lépésekkel járt s a ballábát talán a méltóság okából húzta, a falubeliek szerint azonban Ajándéktól tanulta el, akinek annyira hű tanítványa volt, hogy a végén még be is csapta.

Ez az alkalmazkodás finom tudományában jártas ember rögtön megsejtette, hogy miért jön hozzá sógorkája a Postás Jani, hiszen ezt a találkozást ő már régóta készítgette Jani családján keresztül. A lebegényi kupecsek közül ő jött rá elsőnek, hogy van perspektíva a földművelésszövetkezetben, mert nyugodtan dolgozni a jövőben csak ott lehet majd, tekintve a kormány kereskedelemet rendszabályozó intézkedéseit. Erre az öreg Ajándék még a különválásuk előtt figyelmeztette s lám ő már becsusszant az újjáéledő Hangyába.

— No mi az sógorka, mi járatban vagy? — fogadta egy családias mosollyal.

— Beszélni szeretnék magával — mondta komoran Jani — kettesben. Talán jó lesz, ha ide lemegyünk a Malac kocsmájába.

— Oda semmi esetre sem megyünk Janikám. Én sohse szeretem, ha kihallgathak. Tán jobb lesz, ha kimegyünk az állomási raktáramba.

Csirki nagyon vigyázott, hogy meg ne sértse Jani hiúságát és így jóideig semmiségekről beszélgettek, míg aztán Jani nagynehezen előrukkolt a lényeggel.

— Hát kölcsön kellene sógor, mert lendíteni kell valamit az üzleten — sóhajtotta. — A vetőgépekből meg a többi apró-cseprő gépecskék kőcsönadásából éldegéltünk eddig, de mint tudja is, csak az üzletrészeim arányában részesültem. Fizetést meg a szövetkezet nem tud adni, mert hát egyéb haszon sincs.

— Hát őszintén megmondom, sógorkám — mondta Csirki atyáskodó, imádkozó hangon — nem is tudom, hogy maradhattál meg abban a patkánylyukban a templom faránál. Én mindég sajnáltalak, de hát nem fogadtad el a segítséget, pedig ne felejtse el, hogy rokonok vagyunk, a nagynénéd az én feleségem. Te büszke voltál sógorkám, de elfelejtetted, hogy a tojásszedés még nem igazi üzletelés, pláne ahogy te ott még alkalmazottként működöttél, segéd voltál. Az üzleti élethez más kell, amire én szívesen megtanítalak...

— De nem ingyen! — szólt fáradt-fiatal ellenkezéssel Jani.

— Nem hát, mert ingyen nem adnak semmit. De én még így is olcsóba számítom. Mert hát nézd, hiába kapadoztak a kommunisták, az MSzK-nál mégis a kiscgazdák vannak többségben és beolvadt oda a Mezőgazdák Szövetkezete, a Futura és a Hangya

is. Na és mit gondolsz, hogy a régi emberek és a beolvadt szövetkezetek emberei majd titeket, újakat fognak támogatni? Pláne olyanokat mint a tiétek is, a mit a párt segítségével hívtak életre? Ha megbolondultok, akkor is elnyomnak benneteket.

— A 2330/1946. M. E. számú rendelet kimondja a szövetkezeti központok demokratizálását, azaz a párt bevonul oda. Én is olvasok ám, ne gondolja... — védekezett tovább Jani, hogy súlyosabb tárgyalófél maradhasson.

— No jó — sietette meg szavát Csirki is — de te avval nem számolsz, amit én tapasztalából tudok. Sok lúd disznót győz. Az a pár beküldött ember hamarosan úgy füttyül, ahogy a többi sok ügynök, mert az ilyen nagy szervezet, ha kell megrohassza még a kormányt is. Feloszlítani meg nem lehet, mert akkor ki bonyolítaná le a forgalmat? Nekem ezt így ahogy hallod, egy MSZK-ember mondta el...

— A kompartot nem rohasszátok meg soha.

— No nézd a... — hunyorított mókásan Csirki — még majd tényleg kommunista lett. Látom telebeszélte a fejedet a malmos Jenő, csakhogy annak több esze van. Mert a párt is csak egy létra, ahol felfelé mászni, pecsenyét sütni lehet. Csak azt nem értem, hogy tudott így elvakítani, bebeszélni neked, hogy virágoztasd azt a szegénybandát, aki feléd se néz, aki nem méltányolja még a munkádat se. Ilyen hiábavalóságokra használtad fel ezt a szép időt. Mert tudom a pártba se vagy senki, Tuba Péter ott is viszszaeszik, félti téled a bíróságát, a piacpénzt... Orránál fogva kell ezt a népséget vezetni, ezt mint a rokonod mondom neked, mert sajnállak. Jól indultál, ősz nem tudsz vérbeli üzletember lenni.

— Jó, jó — mondta konyultan Jani, nem tudván érdekeset válaszolni a korholásra — tudjuk, amit tudunk, elég az oktatásból. Lássuk mire hajlandó!

— Hát háromezer forinttal benne vágyok az üzletbe, azaz a boltotokba, ezeröttszázzal meg a rossz traktor kijavíttatásába, amit a Schlézinger udvarán mutatott apád. Természetesen a tiszta haszon ötven százaléka az enyém. Hogy a megmaradó ötvenből te mennyit gombolsz le magadnak ahhoz semmi közöm. Új a forint, nagy pénzt adok nem tágitok!

Nem is tágitott s így Jani kénytelen-kelletlen belement, vagy tán maga is vágyott egy kis nagyobbstílusú munka után. Néhány napon belül minden áruval tele lett a bolt. Őszre már az őszi szántásnál pöfögött a traktor és élet költözött a vállalkozásba. Csirki maga ügyelt az üzletmenetre, sőt egyéni összeköttetéseinél nagy részét is a Földművelésügyi Szövetkezet köpenye alá vezette, mert közben-közben a belpolitika is változtatott. A kisgazdapárti vezetők bukása és disszidálása után előnyomultak a baloldali pártok és Csirki habozás nélkül belépett a szoc. dem. pártba. A balpártok megint előkapták a szövetkezeteket és az 1947. évi XI. t.-c. 133. §-a értelmében megalakult a MOSZK, az egységes Magyar Országos Szövetkezeti Központ, mely egyre több forgalmi monopóliumot helyezett el szövetkezetei kezébe. Csirki hát hamarosan a többi falusi kupec, gabonabizományos fölé nőtt, habár ezt a felnevekvést sohse

támasztotta alá göggel. Ő mindenkivel szövetekezett, mindenkit támogatva használt ki s folyton-folyvást csak alkalmazkodott.

No de nekem nem céлом azokat az aljasságokat elsorolni, amiket Csirki sógor figyelmét a vagyonszerzésre összpontosítva elköve-tett s amik lebegényi nézőszempontból még emberi erényekké is váltak. Janiról van itt szó, akiben autodidakta, intellektuális úton már megszületett, ha kezdetlegesen is, az új emberség csírája, s lelkiismeretfurdalásai szédült-hatálmisan megnagyították életének ellentmondásait. Igaz, ebbe saját háttérbeszorulása is belezajszott, habár Csirki gondosan ügyelt arra, hogy a fálu felé ő képviselje a szövetekezetet. Jani, mivel kitűnően megismerte a szövetekezeti elméletet, nagyon jól tudta mit cselekedett, amikor a szövetekezeti hasznot sógorának eladta s magát nyugtatni mindenféle okot talált ki. Elsősorban a kis feleségéért hozott áldozatnak tüntette föl és magát ebbe belelovalva, rémegő kézzel bár, de kivette a kasszából a huszonöt százalékot, hogy a részvényes szegényparasztoknak mindössze huszonöt maradjon. Lélek nélkül, fáradt mosollyal nézegette az aszszonyt a frissen vásárolt új ruhákban, amint a tükör előtt billegett. Szokatlan hangos szójárású lett, amit mások hirtelen fellángolt büszkeségnek vettek. Néhány hónapon belül új bőrkabátot vásárolt és Csirki sógora nem sajnálta tőle a motort sem. A görbén néző szemeket akarta nyugtatni ezzel, mert Jani azért lett olyan hangoskodó, hebehurgya, mert valójában nem találta magát. Neki kellett az igazgatósági tagok — pár gyámoltalan parasztember — érdeklődésnyilvánításait mindenféle mákonyos szóval vagy sopánkodással lefegyverezni. De legnehezebb volt a helyzete a pártemberekkel szemben, akikkel azelőtt mégis valamelyes viszonyt kialakított. Majdnem mindig ő adta az ebédet, vacsorát az eléhezett képtű városiaknak, akik a növekvő életszínvonalról és a munkásság erőfeszítéseiről beszéltek csillogó szemmel és a lebegényi bőségtől elvakultan, megnyugodva vitte el őket a vicinális. Pedig ha tudták volna, mi folyik úgy titokban még a lebegényi kulisszák mögött is, ebben a ronda porfészekben. Később meg az a gondolat is felötlött benne, hogy ez a nép valóban nem érdemel kíméletet, hiszen önként hajtja a fejét az igába. Ahelyett, hogy közvetlen elnyomói, a falusi kizsákmányolók ellen küzdene, egy igen távollevő hatalmat, a pártot szidalmazza, amely a lebegényi életbe kézzelfoghatóan bele se nyúl. Ám nem tudta kivonni magát a pártlap hatása alól és csodálkozva tapasztalta, hogy nem tud okos semleges maradni. Észrevette magán azt is, hogy tetszik neki a szónoklás és a párttagság helyeslő tapsa. Egyszer majdnem a pártiskolára is elment és csak a felesége szava tartotta vissza. Ott akart hagyni csapat, papot és napokon keresztül hitte magáról, hogy neki hivatása van és ő a nép fia. Csirkinék ez sehogy se tetszett s mivel ismerte embéret, megtalálta vele szemben a bánás új módját. Elvitte útaira legtöbbször Pestre, belevonta az üzletbe s a nyereségből százalékot adott neki. De nemcsak ezt tette, hanem megmutatta neki a kereskedőélet egyéb gyönyörűségeit is. Sokszor heteket maradtak Pesten gyanús szállodákban, ahol Csirki szerepeltel gardirozta hájas sógorkáját, aki fülig merült el az élvezetekben. Csirki tudta, mennyire kézben tarthatja ezeken keresztül

a megbomlott fiatait, aki teljesen belebutult és a jó táplálkozás miatt nem akart belecsömörölni a bujálkodásba. Ez is okozta volna vesztét, ha véletlen nem ebben a korszakban él.

Jani bujálkodása is kiriyó ocsmányságokban élte ki magát. Nem csinált vallást belőle, mint a kéjenc városi megfelelők, de fokozatosan ezek töltötték ki gondolatait s váltóztatták figurává mozgólafait. „Lebegényi kanmedve“, így terjedt el a csúfneve. Szegény Marcsa felesége féltékenységében majd meghalt. Többször hazahurcolkodott, de aztán újra visszament a falu csúfjának és örökös civakodásra, mert Jani a megjavulással nem is próbálkozott. Báva, komisz mosolyokkal intézte el a feleségét és napközben is járt Buzássynéhoz, a hirhedt malmos özvegyhez. Azelőtt meg se látta, de most már félesztendeje nem tudott megválni tőle. Az uraféltő Marcsa menyecske rontásnak vélte ezt az állapotot, mert Buzássyné nem volt szép, sőt egyenesen félelmet keltő egyéniség volt. Az emeletes, szürke kormostetejű malomépülethez ragasztott földszintes sarokház a falusi gazdagok kedvenc találkahelye s a féktelen orgiák színhelye volt. Az apró-zöldrefestett, magasan ülő ablakokból gyakran kihallatszott ennek az asszonynak nyeritésszerű vihogása.

Buzássyné terebélyes, harmincöt év körüli pirosképű, igen magas asszony volt, hatalmas csipőkkel, vastag combokkal és olyan szájjal, mely szinte dagadt a vértől és gyűrűzött a kielégítetlenségtől. Lapos, piros, semmitmondó arcából fölényes, gonosz fekete szemek tüzeltek moeskos éhséget sugározva. Ennek az asszonynak nem volt semmi emberies szelíd, gyöngéd fogalma a szerelemről, hanem úgy élte, úgy gondolta, mint az állat. Az ura halála után az egész gözmalom az ő kedvteléseit szolgálta, vagy inkább az üzletmenet szögletesítette ki sajátosságokra tulajdonságait. A lisztporban járt a sunyi molnárokat ellenőrizve, jóképű könyvelőket fogadott, szerellemmel kenyerezte a malomellenőröket és lisztszállító autókat indított a hátsó udvarból. Keze és befolyása még a helyi pártszervekig s a megyei hatóságokig is elért. Buzássynéra emlékezett minden kis kéjéhes ember, aki résztvett förtelmes torain. S Janinak ilyen néMBER kellett, akinek öleléseiben viszontláthatta a saját ronDaságát. Motorja számtalanszor puffogott el egy nap a malom előtt s, ha csak tehette, beosont.

Azon az emlékezetes napon azonban már nem bírta tovább Marcsa, a feleség. Jani és Csirki sógora a lebegényi munkáspártok egyesülésének örömeire ittak, ami gyakorlatice úgy végződött, hogy Csirkit, mint volt szoc. demest választották meg a Magyar Dolgozók Párja helyi elnökéneK, mire jutalomként egy krigli sört fizetett a szavazóknak hálája jeléül. Jani természetesen nyolc óra tájT már Buzássynénál kötött ki és magával vitte Tuba Pétert, a félszemű, mindig keserű hangulatban lévő párttitkárT is. Buzássyné és két csinos szo'gálója, ragyogtak és a nők szégyentelensége még a sok világ látott Pétert is elpirította. Am ekkor váratlan dolog történt; a hisztériás; magából kikelt Marcsa rántotta föl az ajtót és sivalkodva nekítámadt Buzássynénak.

— Te cafat, köpödelöm, majd én megtanítlak, hogyan kell más urát elcsábítani, te falu kancája, te... ki leszel prédikálva, te cafat, voltam a plébános úrnál... te, te falu kancája!...

Máig is mesélik a két asszony esetét Lebegényben. Buzássyné véres, összekarmolt arccal lökte ki Marcsát az utcára, de az urát is káromkodva utána zavarta. Mire Jani hazaért, akkorra már Márcsa minden holmiját a szoba közepére hányt és az öreg Póstásék nem bírták csitítani. De még csak aztán következett a kalamajka.

— Te voltál az oka, mert te beszéltél rá — kiáltozott Jani, ahogy sohase szokott. — Te beszéltél rá, hogy adjam el a sógornak a szövötkézetet.

Szegény fiatalasszony nem értette, mért lett volna ő az oka, mikor milyen szépen indult minden. Beleizzadt a kiabálásba, miközben dühösen vagdosta holmijait a sifonérből a szoba közepére. Egy mérges mozdulatnál leütötte a sifonér tetejéről a mécesest és a petróleum szétömölve a pallón, azonnal lángra lobbant. Márcsa nagyot sikított ijedtében.

— Égjen meg minden, ördög bújjék bele! — ordított Jani a bűdös füstben.

Ekkor azonban egy kivehetetlen fekete alak ugrott be a szobába és lepedővel, bőrköpenyével fojtotta, taposta el a tüzet.

— Nyavalyások! segíteni! — hadakézszott mind a két kezével.

Igy is csak nehezen tudták éltetni. Második lámpánál nézték csak meg, ki is a jövevény, amit az elráncosodott, összeesett öreg póstás hozott remegő kézzel.

— Na lássa? — hümmentett, amikor felismerte malmos Jenőt. — Idáig jutottak. A küpecság is csak megrontja az embert. Maga behelyezte, most aztán nézheti őket!

Jani esellen és buta magyarázkodásba kezdett, de Jenő csak legyintett.

— Tudok mindent... Majd vacsora után megbeszélünk mindent... Addig pedig, asszonyka, elszaladhatnál valami harapni- valóért nekem, mert rettentően éhes vagyok — szolt a szipákoló Marcsához. — Addig is tán elhagyhatnánk ezt a szobát, itt olyan rossz petróleum szag van...

A vacsorát hozta az elhalkult Márcsa és Jenő az öregek szobájában költötte el. Hézagot kitölteni semmiségekről vitte a szót, miközben nagyokat harapott a búzakenyérbe. Jani elpetyhüdt, álmos, busa feje megnyugodva figyelte és a sok ivástól elvörösödött szemei majd az asztalra cseppentek. Jenő rá-rápillantgatott s minden pillantás után vidámabb lett és a végén alig vették észre, amikor ügyükre vitte a szót.

— Hát igen, igen — mosolygott. — Én is oka vagyok, hogy a komám így elkutyult. Szép kis burzsujvirág lett belőle, mondhatom. No de hát népet szolgáló üzletemberek nem is lehetnek 'anélkül, hogy a proletáriátus elméletét és gyakorlatát el ne sajátítanák. Ilyen talájból szükségképpen csak bogács nevelődhetik. A komám korrumpálódása és a Csirki elnöksége természetes folyamat volt falun!... — Elhallgatott, megtörülte a bajszát és ivott. — No de most következik csak el a hadd el hadd, a falusi burzsoázia visszazorilása — felugrott és összecsapdosta kezeit. — Juj de sok és nehéz munka lesz még itt, juj de sok! — Odaugrott Márcsa elé —

Majd én kigyógyítom az uradat, ha sikerül, ha meg nem, akkor itt lesz az a kövér nyaka a talpam alatt ni!

Ehhez már nincs is mit hozzátennem, mert hiszen az emberi javulás Lebegényben is az igaz emberek lelkes harcától függ. Mindössze még egy megjegyzésem volna Buzássyné javára. Azt ugyan sohse prédikálta ki a pap, hogyisne, mikor gyakran gubbasztottak együtt Buzássynéval a Hitelszövetkezetben, ájtatos beszélgetésbe melegedvén, meg aztán az a bizonyos éjjeli lisztesszekér a plébánia előtt is megálgogatott úgy éjjel körül.

NAGY SÁNDOR

SZEGEDI KÖLTŐK

Új köllökre, új írókra bukanni: öröm és kockázat, egyaránt. Öröm, mivel az elődeiktől öröklött szavak és érzések, eszközök és képletek mellett már az újat, a még el nem mondottat is megtalálhatni, — ha mégoly verejékes küzdelmek nyomairól! Kockázat: mivel senki sem tudhatja, vajjon az „első versek“ megejtő hangjait a későbbiek is megőrzik, sőt, újakkal gazdagítják-e? De ez a kockázat alig lehet elegendő ár az örömért — s igenis, annak bizonyításáért, hogy a mai magyar líra az ország minden tájából, s egész valóságából, folyamatosan, meglepő élénkséggel, egyre növekvő igényekkel, gazdagodik!

Szeged, a mélatlanul feledett, s időszerűségének újbóli bizonyítására váró Tömörkénytől, az oly komoly eredményekkel induló, fiatal Nagy Sándorig nem egy ízben ajándékozott az országnak tudóst, művészt, író — s há mai fiataljai közt körülnézünk, meggyőződhetünk róla, hogy a jövő számára is újabb ajándékokat tartogat. Persze, e fiatalok közül nem mindegyik léphet még nyilvánosság elé, s különösképp a nehezebben erő prózáirókra várnak nehéz küzdelmek ahhoz, hogy máris megmutatkozó tehetségük mellé a kifejezés mesterségbeli-eszközeit is elnyerhessék. A Tiszatáj egyik legfőbb feladata ezeknek a még névtelen tehetségeknek felfedezése, felkarolása, — hogy idővel ne csupán költőket, de prózaírókat is mutathasson be.

Legalábbis kettő, a fiatal szegedi költők közül — Szokolay Károly és Takács István Tibor — azonban már eljutott odáig, hogy helyet nyerhessen abban a legfrissebb nemzedékben, melynek jelentkezése a fővárosi folyóiratokban, a magyar líra tartalmának és hangjának gyökeres megújulását ígéri. E két fiatal költő versei egyrészt meglepő kifejezési, verselési tudásról — másrészt az igazán egyéni, a döntően új tartalomért való becsületos, őszinte küzdelemről tanúskodhatnak. Némelyik soruk, szakaszuk nagyonis készeknek, — a verseikből kialakuló összkép pedig komolyan, fokozatosan fejlődőknek mutatja őket. Abban a korban vannak, amikor egy-egy új vers ugrásszerű emelkedést — vagy akár zuhanást is jelenthet a már meglévőkhöz képest. Fontoskodás lenne tehát „véglegest“ mondani róluk — s egyébként is, bármifajta költői válto-